

Drago Roksandić

Dr. Uroš Desnica 1918. – 1921.: životopisne nedoumice na raskrižju epohâ

UDK: 94(497.5-3 Dalmacija) "1918/1921"

929 Desnica, U.

Primljeno: 04. 05. 2014.

Drago Roksandić

Odsjek za povijest

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

drago.roksandic@ffzg.hr

Dr. Uroš Desnica (Obrovac, 28. VIII. 1874. – Split, 13. VII. 1941.) bio je od 1918. do 1921. godine jedan od vodećih dužnosnika Pokrajinske vlade za Dalmaciju. Njegova djelatnost u to doba nije kritički istražena, a nepoznate su i neke elementarne činjenice s njime u vezi u to doba. Cilj je ovog članka doprinijeti rekonstrukciji Desničine biografske faktografije u to doba, ne prejudicirajući kontroverze u vezi s njegovim političkim orijentacijama, praksama i sl. u ovo doba.

Ključne riječi: *Dr. Uroš Desnica, Pokrajinska vlada za Dalmaciju, 1918. – 1921., Italija, internacija, Naš glas.*

Na početku Svjetskog rata mostarsko vojno zapovjedništvo upozorilo je zadarsko redarstvo na dvije skupine zadarskih politički sumnjivih građana. Prvu su činili zadarski Srbi i srbofilski nastrojeni pojedinci, a drugu talijanski orijentirani Zadrani. U prvoj su pojedinačno bili imenovani pravoslavni sveštenik Parenta, "tast organizatora 'jugoslavenskog studentskog saveza' Filipića", odvjetnik Desnica, službenik Zemaljskog odbora i književnik Marko Car, pravoslavni sveštenik Raketić i Božičković, djelatnik poduzeća 'Autobus'.¹ Riječ je bila o dr. Urošu Desnici i njegovim pri-

¹ Ante Bralić, *Zadar u doba Prvog svjetskog rata*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, Odjel za povijest, Zadar 2005., str. 94. U bliskoj obiteljskoj vezi s dr. Desnicom bio je i Vladimir Simić: "U slučaju da se prijavila politički relevantna osoba zbog redarstvenog prekršaja kao što je to bio slučaj s članom Zemaljskog odbora Vladimirom Simićem koji je još 18. listopada 1915. bio prijavljen zbog držanja upaljenog svjetla kraj otvorenog prozora i određena mu je kazna od 20 kruna, ona mu se nije naplatila do 3. kolovoza 1919. kada ga je talijanska vlast oslobodila plaćanja kazne. Međutim, Simić je zbog upaljenog svjetla bio izložen neugodnostima jer je iste večeri bio saslušan u zadarskom redarstvu." (Bralić, *Zadar u doba Prvog svjetskog rata*, str. 97-98).

jateljima, uistinu bliskim ljudima Milošu Parenti, Marku Caru, Nikanoru Raketiću itd. Dr. Desnica, bečki doktor prava, zadarski odvjetnik i – zajedno s ocem Vladimirom – jedan od aktera Zadarske rezolucije (1905.), tj. politike “novog kursa” u Dalmaciji te jedan od najuočljivijih zastupnika liberalne, transkonfesionalne orijentacije Srpske stranke u Dalmaciji, koliko god bio nacionalno osviješten, nije bio protudržavni zavjerenik.² Izgleda da u najpogibelnijim vremenima od 1914. do 1917. godine nije ni dijelio sudbinu brojnih dalmatinskih Hrvata i Srba, koji su bili internirani ili koji su emigrirali: “Šest sati prije objave rata, 28. srpnja 1914. austrijske vlasti uhitile su naprednjački orijentirane omladince: Antonija Filipića, Ivu Sveteca, Đivu Višića, Marka Valčića, Špiru Čakića, Vinka Vladovića i Ivu Markovića. Nakon uhićenja odvedeni su u internaciju u Maribor, a kasnije su bili premješteni u Göllersdorf kraj Beča.”³ Prema Anti Braliću, do 14. kolovoza 1914. godine bilo je uhićeno politički sumnjivih 48 muškaraca i 42 žene, Hrvata i Srba iz raznih dijelova Dalmacije, koji su tog dana prebačeni do Rijeke parobrodom “Višegrad”. Među zatvorenicima bila su i tada vrlo poznata imena: Melko Čingrija, proto Sava Barbić, Antun Pugliesi, Maja Nižetić-Čulić, Jerko Čulić, Niko Bartulović, Oskar Tartalja i Dimitri Kačić. Među uhićenima bio je i dr. Jerko Machiedo, zastupnik u Dalmatinskom saboru i prisjednik Zemaljskog odbora.⁴ Prema istom autoru, “(u)kupno do kraja srpnja 1914. u Dalmaciji je uhićeno: 4 zastupnika na Carevinskom vijeću, 5 zastupnika na Dalmatinskom saboru, 16 katoličkih i pravoslavnih svećenika, 17 odvjetnika i bilježnika, 5 liječnika i ljekarnika, 33 trgovca, bankara i obrtnika, 13 profesora i učitelja, 14 privatnih činovnika, 7 novinara, 16 državnih, zemaljskih i općinskih činovnika, 32 posjednika, 12 učenika te više djevojaka i gospođa, između kojih su dvije bile dojlje i preko 200 seljaka. Svi su bili odvedeni u Maribor.”⁵ Što se sve s njima zbivalo, još uvijek je najvećim dijelom slabo poznato.⁶

² O njegovoj političkoj evoluciji pisao sam u članku “Zatvaranje kruga. Dr. Uroš Desnica (Obrovac, 28. VIII. 1874. – Split, 13. VII. 1941.)”, objavljen u *Spomenici dr. Danice Milić* (Istorijski institut, Beograd 2014., str. 295-314).

³ Schloss Göllersdorf u Donjoj Austriji bio je od 1914. do 1918. godine “Internierungslager für politisch unzuverlässige Personen” (http://de.wikipedia.org/wiki/Justizanstalt_G%C3%B6llersdorf, pristup ostvaren 4. svibnja 2014.).

⁴ Bralić, *Zadar u doba Prvog svjetskog rata*, str. 83.

⁵ Isto, str. 84.

⁶ “Već u srpnju 1917. amnestirana je veća grupa Dalmatinaca iz Graza od čega su 2/3 bili Hrvati i Srbi, a 1/3 Talijani. Tada se još nisu mogli vratiti u Dalmaciju nego su konfinirani u Zagrebu.” (Bralić, *Zadar u doba Prvog svjetskog rata*, str. 125; citirano prema: “Amnestirani”, *Narodni list*, br. 55, 11. 7. 1917.).

U Osobnoj ostavštini Vladana Desnice sačuvano je samo jedno pismo iz ratnih godina 1914. – 1918. To je pismo koje je majka Fanny uputila svom devetogodišnjem sinu Vladanu iz Zadra u Obrovac, 19. kolovoza 1914. godine:

“Dragi moj Vladane!

Šaljem ti po Jandriji nešto robice. Za danas mi nije moguće više, još čisto neznam šta radim, ćaća /otac Uroš – D. R./ je jučer krenuo za Mostar, a neznam ništa kada će se povratiti. Milo moje dijete moli Boga za svoga ćaću, slušaj svoga miloga djedu / Vladimir – D. R./ i kuma. Ljubi te i grli hiljadu puta tvoja seka /Nataša – D. R./ i majka Fanny

Zadar, 19/8/914”⁷

Ključno je pitanje zašto je dr. Desnica, za razliku od drugih, bio upućen u Mostar. Znajući da je upravo mostarsko vojno zapovjedništvo upozorilo zadarsko redarstvo na dr. Desnicu, realno je pretpostaviti da je on u Mostaru bio isljeđivan te da se obvezao na političku pasivnost u Zadru i Dalmaciji. Imajući djelomičan uvid u to s kime je sve komunicirao nakon što je postao odvjetnik i nakon što se oženio s Fanny rođ. Luković, nije teško zaključiti da njegova politička i civilna kultura nisu bile identične, ali da se nisu ni međusobno isključivale.⁸ Nije isključeno da ga je netko utjecajan i zaštitio od internacije.

Rukopisna ostavština iz razdoblja 1914. – 1918. godine dodatno upućuje na zaključak da je živio povučeno. Među njegovim arhivalijama, koje zasad nisu javno dostupne, sačuvani su rukopisi iz ratnih godina bez detaljnijih datacija. Dijelom su to ekscerpti iz političke povijesti 19. i 20. stoljeća, dijelom poslije neobjavljeni prijevodi ruskih pisaca itd.

U splitskom *Novom dobu*, u srijedu 12. lipnja 1918. godine, na str. 1, objavljen je njegov potpisani članak “Srpski glas”, napisan u Zadru istog mjeseca. Iste je godine nastao rukopis “Jedna književnost”, i to u povodu polemike u *Hrvatskoj njivi* između G. I. Krnica i dr. M. Stojkovića. U zadarskom *Narodnom listu* objavljivao je od 25. veljače do 7. lipnja 1919. godine feljton “Lettere dal Zermagna” u epistolarnoj formi o dalmatinskom talija-

⁷ Osobna ostavština Vladana Desnice (dalje: OOVD), kut. Prepiska do 1945. Zahvaljujem dr. Urošu Desnici, ml., kod koga je ta ostavština pohranjena, što mi je dopustio da se njom služim.

⁸ Kada su se 1902. godine vjenčali Fanny rođ. Luković i dr. Uroš Desnica, pri čemu je supruga ostala u svojoj rimokatoličkoj vjeri – što tada nije bilo uobičajeno – primili su mnoštvo čestitki od ljudi koji su im bili bliski, ali i vrlo različiti od njih. Među njima bila je i čestitka šibenskog pravaša dr. Ive Krstelja, koji je u studenom 1918. godine postao predsjednik Zemaljske vlade za Dalmaciju i kojemu je dr. Uroš Desnica bio zamjenik.

naštvu, obraćajući se Zadraninu Natalu Krekichu. (Feljton je izlazio većim dijelom u vrijeme kada je već bio interniran u Italiji!)

Neupitno je da je od listopada 1918. do lipnja 1921. godine jedan od utjecajnijih političkih aktera u dalmatinskom “novom dobu”, ali i jedan od prvih sa srpske strane u Dalmaciji koji se distancirao od službene politike ne odstupajući od svojih temeljnih integralističkih shvaćanja. Upitno je zasad što je sve upravo navedeno podrazumijevalo. Pokušat ću u ovom članku upozoriti na najspornija pitanja, a riječ je o pitanjima koja nisu važna samo za rekonstrukciju životopisa dr. Uroša Desnice.

On je sâm u poodmakloj životnoj dobi, 1940. godine, tražio od Vlade Kraljevine Jugoslavije mirovinu te s time u vezi priložio uz molbu 18 dokumenata, ključnih za njegovu političku biografiju.⁹ Prvi njegov dokaz u vezi s molbom odnosio se na razdoblje 1918. – 1921. godine:

“1.- Prilikom sloma Austro-Ugarske Monarhije meseca Novembra 1918 bio sam izabran za pretsjednika Narodnog Veća u Zadru, pa sam 1/XI. 1918 ušao u pokrajinsku vladu za Dalmaciju kao njen potpredsednik i poverenik za pravosuđe.

Kad su docnije regulisana mesta na Pretsedništvu vlade u Dalmaciji, bio sam Ukazom od 2/IX. 1920 naimenovan za poverenika za unutrašnje poslove i zamenika Pretsednika Vlade.

Skoro za tim preuređene su pokrajinske vlade i naimenovani pokrajinski Namesnici za Hrvatsku, Sloveniju i Bosnu, dok za Dalmaciju nije bio naimenovan Namesnik već sam ja ostao kao vršioc dužnosti namesnika sve do 31 avgusta 1921.

U stvari ja sam tu dužnost vršio sve do oktobra 1921. jer je imenovani pokr[ajinski] Namesnik dr Stevan Metličić nije od mene preuzeo nego tek (...)/(...) 1921 god.”¹⁰

Konstituiranje zadarskog Narodnog vijeća i pokrajinske vlade za Dalmaciju nisu dovoljno istraženi, ali neke Desničine formulacije iz spomenute molbe ipak izazivaju nedoumice pa i potiču osporavanja. Ante Bralić, citirajući Vjekoslava Maštrovića, praktično isključuje istinitost Desničina iskaza objavljujući sastav zadarskog Narodnog vijeća:

⁹ Dr. Uroš Desnica – Predsedništvu Ministarskog saveta Beograd, Split, oktobra 1940. Molba Dr Uroša Desnice iz Splita, bivšeg zamenika pretsednika vlade u Dalmaciji i vršioca dužnosti pokrajinskog Namesnika. – Regulisanje penzije. - 18 priloga (OOVD, kut. “Uroš Desnica I.”).

Odgovor je brzo stigao i bio je negativan jer je molilac podnio ostavku na službu kao povjerenik za unutrašnje poslove i kao zamjenik Predsjednika Pokrajinske vlade. Ostavka je bila uvažena 21. srpnja 1921. godine. Time je izgubio sva prava na bilo kakva kasnija potraživanja.

¹⁰ Citat sadržava sve izvorne pravopisne nedosljednosti i pogreške. U to doba dr. Desnica se više nije sâm služio pisaćim strojem pa je otvoreno pitanje tko je to radio.

“Mjesni odbor Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba
Josip Tončić – predsjednik, Miloš Parenta – potpredsjednik, Miho Škvrce
– potpredsjednik, Ilija Dizdar, Ilija Maričić, Đorđe Roić i Silvije Alfrević –
tajnici (343)

Marko Ježina – nadzornik blagajne

Stjepan Buzolić, Mate Harlović, Petar Miličić, Mario Miše, Kažimir Pasi-
ni i Stjepan Spalatin – odbornici.

Plenum Odbora se sastojao od 50 članova od kojih znamo da su sigurno
bili:

Ivo Bajlo, Krsto Bibić, Ilija Bošnjak, Stevo Budisavljević, Marko Car, Ja-
kov Čuka, Mate Cepernić, Janko Debelak, Ivo Juras, Mate Kalmeta, Andri-
ja Klančić, Artur Kopani, Ivo Mačelić, Božo Martinac, Vice Marušić, Šime
Modrić, Milan Mazalin, Vladimir Novaković, Božo Paleka, Božo Peričić, Kru-
no Penović, Mirko Perković, Ivo Perović, Mirko Perković, Petar Pilić, Gabro
Pilić, Nade Pivalica, Marjan Stojković, Ivan Svalina i Ljubomir Vlačić.”¹¹

Dakle, iako je na popisu niz njemu politički bliskih ljudi – dobrim di-
jelom i onih s kojima će uskoro biti interniran u Italiji – dr. Desnici samom
nema ni traga na tim popisima! Budući da je nesporno da je u to vrijeme
postao jedan od političkih čelnika u Splitu, na pokrajinskoj razini, postav-
lja se pitanje kako je tamo iz Zadra dospio. Nigdje u dostupnoj literaturi o
tome nema obavijesti, a isključena je mogućnost da bi splitski legalitet u to
doba mogao imati bez zadarskoga hrvatskog i srpskog legitimiteta. Riječ je
o tijelima koja su se konstituirala 31. listopada 1918. godine. (Isti dan kon-
stituiralo se i talijansko Narodno vijeće u Zadru.) Realno je pretpostaviti da
se njihovom odlukom dr. Desnica našao u Splitu u studenom iste godine.
Međutim, zašto o tome nema traga? Zašto bi, k tomu, dr. Desnica govorio
da je bio predsjednik zadarskoga hrvatskog i srpskog Narodnog vijeća kada
to 1940. godine uopće nije bilo teško osporiti? Ako je ostarjeli i marginali-
zirani dr. Desnica 1940. godine u toj prilici i reagirao egocentrično, ne može
se osporiti činjenica da historiografija do danas nije apsolvirala jedno važno
pitanje u vezi s vođenjem aneksionističke jugoslavenske politike u Zadru i
sjevernoj Dalmaciji nakon talijanske okupacije. (Okupacija je *de facto* po-
čela potpisivanjem primirja između Austro-Ugarske i Italije 3. studenoga
1918. godine.¹²)

¹¹ Bralić, *Zadar u doba Prvog svjetskog rata*, str. 344. Autor navodi sljedeći izvor: Vjekoslav Maštrović, Kako je izvršena okupacija Zadra u studenom 1918., *Glas Zadra*, god. II, br. 38, Zadar 1951., str. 3.

¹² Dragan R. Živojinović, Italija u Dalmaciji 1918.-20., *Zadarska revija*, god. XXIII, br. 1-2, Zadar 1974., str. 98-120; Bralić, *Zadar u doba Prvog svjetskog rata*, str. 316-317.

Prigovor je održiv i zato što se redovito ističe da je dr. Stefan Metličić 1. studenoga iste godine, s podrškom zadarskih Hrvata, Srba, ali i Talijana, postao pokrajinski namjesnik umjesto protjeranog Marija grofa Attems. Doduše, imenovanje dr. Metličića uslijedilo je “po odredbi uprave Narodne organizacije u Splitu, koja sada u ime Narodnog vijeća u Zagrebu vrši državnu moć nad Dalmacijom.”¹³ Nije isključeno da je na isti takav način formalno imenovan i dr. Desnica. To ipak nije odgovor na postavljeno pitanje.

Sporno je tko je sve i kada te za što imenovan. Prema podacima iz dokumentacije Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu, dalmatinski članovi Plenuma Narodnog vijeća SHS bili su: dr. Mato Drinković, dr. Gajo Bulat, dr. Ivo Krstelj, dr. Prvislav Grisogono, don Stanko Banić, dr. Uroš Desnica i dr. Milan Marušić. S druge strane, čelnici Narodne organizacije za Dalmaciju bili su dr. Mato Drinković, dr. Prvislav Grisogono i dr. Ivo Krstelj, a njihovi zamjenici dr. Uroš Desnica i dr. Milan Marušić.¹⁴ U historiografskoj literaturi nerijetko se nalaze manje ili više drugačiji podaci: “...uprava Narodne organizacije za Dalmaciju, na svojoj sjednici održanoj 2. studenog 1918. godine, (...) formirala je Zemaljsku vladu za Dalmaciju, u koju su izabrani Ivo dr Krstelj, Josip dr Smodlaka i Vjekoslav dr Škarica, a za njihove zamjenike Uroša dr Desnicu, Prvoslava dr Grisogona i Jerka dr Makijeda. (...) Na istoj sjednici Ivo Krstelj je, pored dužnosti predsjednika, preuzeo vojničke, Josip Smodlaka unutrašnje, a Vjekoslav Škarica financijske poslove. (...) Dalmatinska vlada imenovala je povjerenike za pravosuđe – Uroš Desnica, za nastavu i narodno zdravlje – Jerko Makijedo, za saobraćaj – Milan Marušić, za javne radnje Gajo dr Bulat, za socijalnu skrb – Prvoslav Grisogono i za trgovinu Šimun Roko.”¹⁵

Što je sve radio dr. Desnica u Zemljskoj vladi, nitko nije arhivski istraživao. Izvjesno je da je, kao i više drugih povjerenika, golemu energiju ulagao u inicijative koje su u konačnici trebale završiti s talijanskim povlačenjem iz sjeverne Dalmacije. Sudjelovao je u realizaciji tajnog, a plebiscitarnog izjašnjavanja žitelja kninske, drniške, kistanjske i obrovačke općine početkom 1919. godine za pripojenje Kraljevini SHS. U rekordno kratkom roku, u nepunim dvama tjednima, između 5. i 17. siječnja 1919. godine 86.732

¹³ Bralić, *Zadar u doba Prvog svjetskog rata*, str. 318.

¹⁴ Marina Štambuk-Škalić – Zlatko Matijević (izabrali i priredili), *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918–1919. Izabrani dokumenti*, Zagreb 2008., str. 84–92. Odvjetnik dr. Ivo Krstelj (Kućište, 1867. – Viganj, 1949.), šibenski pravaški čelnik, 17. siječnja 1902. godine uputio je čestitku za vjenčanje Fanny Luković i dr. Urošu Desnici. Potonji predsjednik Zemaljske vlade za Dalmaciju dr. Ivo Krstelj (1918. – 1920.) i dr. Uroš Desnica očito su se godinama dobro poznavali.

¹⁵ Dušan Plenča, *Kninska ratna vremena 1850–1946. Knin – Drniš – Bukovica – Ravni kotari*, Zagreb 1986., str. 72 i 80.

žitelja spomenutih općina potpisala su “Apel naroda sjeverne Dalmacije” u kojem se bezuvjetno tražilo od vlada Antante da mirovnim ugovorima zajamče narodu ovog kraja “slobodni život s ostalom braćom u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca”: “Ovaj svojevrsni i veoma značajni plebiscit naroda Kninske krajine, posebna delegacija u kojoj se nalazio i Teodor dr Novaković, raniji zamjenik gradonačelnika Knina, predala je 16. travnja 1919. godine tajništvu mirovne konferencije u Parizu. Sutradan, delegacija je bila primljena i od Woodrowa Wilsona u njegovoj rezidenciji u Parizu, što je u svakom slučaju bilo od velike koristi za pozitivno držanje Sjedinjenih Američkih Država prema zahtjevima vlade Kraljevine SHS da se poništi ili temeljito revidira Londonski pakt.”¹⁶

Najvjerojatnije je ta inicijativa izazvala radikalnu reakciju talijanskih okupacijskih vlasti: “Poseban intenzitet hapšenja uslijedio je u proljeće 1919. god. Samo je u noći 15/16. ožujka bilo uhapšeno u Šibeniku sedam, u Drnišu šesnaest, a u Kninu čak trideset i šest osoba. U Zadru su tada među ostalima uhapšeni Josip Tončić, dr Uroš Desnica, dr Machiedo, dr S. Metličić, dr Cortelazzo-Jablanović, dr Stojković, prof. Parenta i neki suradnici lista ‘Branik’, a Juraj Biankini bio je primoran oputovati izvan okupirane zone.”¹⁷ Bili su to velikim dijelom isti ljudi koji su bili internirani i 1914. godine! Dr. Desnica bio je sa skupinom uglavnom Zadrana interniran u Gualdo Tadino u Umbriji i u Rimu. Mnogi su internirani mnogo lošije prošli, rasuti sve do Sicilije.¹⁸

Njegov položaj u Zemljskoj vladi za Dalmaciju, pa i socijalni status, vjerojatno su mu olakšali prelazak iz Umbrije u Rim u ljeto 1919. godine, čak i dolazak u posjet supruge Fanny s djecom Vladanom i Natašom u Gualdo Tadino i Rim.¹⁹ Dr. Desnica se u Rimu trudio i ubrzati svoj povratak iz inter-

¹⁶ Plenča, *Kninska ratna vremena*, str. 80. Na istom mjestu stoji da su na drugom splitskom zboru predstavnika općina okupirane Dalmacije, Obrovac, Kistanje, Knin i Drniš predstavljali: Marko Car, Uroš dr Desnica, Lujo fra Marun, Teodor dr Novaković i Đuro Vojvodić.

¹⁷ “Poseban intenzitet hapšenja uslijedio je u proljeće 1919. god. Samo je u noći 15/16. ožujka bilo uhapšeno u Šibeniku sedam, u Drnišu šesnaest, a u Kninu čak trideset i šest osoba. U Zadru su tada među ostalima uhapšeni Josip Tončić, dr Uroš Desnica, dr Machiedo, dr S. Metličić, dr Cortelazzo-Jablanović, dr Stojković, prof. Parenta i neki suradnici lista ‘Branik’, a Juraj Biankini bio je primoran oputovati izvan okupirane zone.” (Šime Peričić, Prilog poznavanju talijanske okupacije Dalmacije od 1918. do 1923., *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 20, Zadar 1973., str. 26-27).

¹⁸ U spomenutoj molbi za mirovinu iz 1940. godine dr. Desnica ističe: “4.- Za vreme talijanske okupacije Dalmacije bio sam radi svog političkog stava i organiziranja otpora uhapšen i interniran u Italiju, gde sam odležao 1 godinu dana.” Internacija je trajala nešto kraće od godinu dana jer se do kraja godine već bio vratio u Zadar i Split, ali ne bi trebalo dvojiti da je bila prepuna neizvjesnosti i iskušenja. Budući da je bio imućniji, mogao je ponešto učiniti da i on sam i skupina s kojom je bio u internaciji, pa i neke druge skupine, dobiju skromnu materijalnu i financijsku pomoć.

¹⁹ Neregistrirano gradivo u obiteljskom posjedu.

nacije, ali i pokušati doprijeti do svih onih ljudi u talijanskom javnom životu koji bi mogli imati razumijevanja za njegove aneksionističke prijedloge.

Dva pisma koja je uputio supruzi Fanny nakon njezina povratka iz Rima u Zadar svjedoče o aktivizmu koji ga nije napuštao, neovisno o svim neizvjesnostima (vidjeti priloge I. i II.)

Kada se vratio u Zadar potkraj 1919. godine, u gradu je stanje bilo puno lošije nego kada ga napustio u proljeće iste godine, posebno kada je bila riječ o informiranju ljudi: "(...) u doba okupacije u Zadru su izlazile tri novine koje su informirale stanovništvo toga područja, ali su one bile kratka vijeka; to su 'Branik' (1919.), 'Naš list' (1919. – 1920.) i 'Hrvatska kruna' (1919. – 1920.), koji su također doživjeli sudbinu 'Narodnog lista'.²⁰ *Naš list* pokrenuo je dr. Uroš Desnica, kao vlasnik, u suradnji s Krunom Penovićem, kao odgovornim urednikom. Uspjeli su tiskati pedeset brojeva od 1. od 24. prosinca 1919. godine do 50. broja, objavljena 19. lipnja 1920. (*Hrvatska kruna* je također prestala izlaziti istog dana, a tako i *Narodni list*.) Novine su bile najvažniji instrument političke mobilizacije u vrijeme kada se svaki trenutak činio odlučujućim.

Dr. Urošu Desnici više nije bilo opstanka u Zadru. Morao se, na svoju veliku štetu, odreći i odvjetničkog ureda i predati ga jednome od zadarskih potentata. O tome je obavijestio i javnost: "Oglas. Donosim do javnog znanja da sam ustupio svoju advokatsku kancelariju u Zadru gosp. D.ru Vjekoslavu Salvi, Advokatu u Zadru, kome sam ujedno ustupio i svoj arhiv te svoje tražbine. Pozivljam zato G.G., klijente da se toliko za nastavak posala, koliko za isplatu računa i sve ostale poslove, koji su u vezi sa mojim bivšim poslovođstvom, obrate na D.r Vjekoslava Salvi. Zadar, 26 juna 1920. D.r Uroš Desnica".²¹ Odvjetnički je ured u prvi mah prenio u Obrovac, gdje je stanovao i njegov brat Boško, također pravnik, a sâm se uputio u Split.

Još odlučnije se predao svojim poslovima, a kako je dr. Ivo Krstelj napredovao u rojalističkoj hijerarhiji, dr. Uroš Desnica je kao njegov zamjenik *de facto* bio predsjednik Zemaljske vlade. Bilo je to u vrijeme kada su njezine ingerencije bile sve manje, a problemi u Dalmaciji koje je trebalo rješavati sve veći. Izdržao je u tome međuprostoru do ljeta, bio je ustrajan u inkorporaciji okupiranih dijelova Dalmacije, ali i opterećen osjećajem da je marginaliziran u velikoj preraspodjeli vlasti i moći u Dalmaciji 1918.–1921. godine. Ostavka je bila i logičan i nadasve legitiman čin.

²⁰ Peričić, Prilog poznavanju talijanske okupacije, str. 29.

²¹ OOVD, Kut. "Uroš Desnica I.", *Avvisatore Dalmato. Giornale ufficiale del Governo della Dalmazia e delle isole Dalmate e Curzolane*. / Objavitelj Dalmatinski. Zvanični list Guvernerstva Dalmacije te Dalmatinskog i Korčulanskog Otočja, N. 28. – Zara, sabato 10 luglio 1920. / Br. 28. – Zadar, subota 10. srpnja 1920., 1r.

LITERATURA

Dalmatinski glasnik, god. I, br. 1, Split, 9. studenog 1919.

Sofija Božić, *Srbi u Hrvatskoj*, Beograd 2008.

Ante Bralić, *Zadar u doba Prvog svjetskog rata*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, Odjel za povijest, Zadar 2005.

Ante Bralić, Zadar u vrtlogu propasti Habsburške Monarhije (1917. – 1918.), *Časopis za suvremenu povijest*, god. 38, br. 1, Zagreb 2006., str. 243-266.

Vladan Jovanović, Članovi porodice Desnica u jugoslovenskim enciklopedijama i leksikonima, <http://www.cpi.hr/download/links/hr/7319.pdf>, pristup 1. svibnja 2014.

Ljubo Jurković – Kosta Milutinović, Jugoslavenski nacionalno-revolucionarni omladinski pokret u Zadru (1910.-1914.), *Zadarska revija*, god. XV, br. 1, Zadar 1965., str. 1-26.

Bogdan Krizman, Talijanska okupacija na Jadranu i misija A. Tresić-Pavičića 1918. g., *Pomorski zbornik*, sv. 5, Zadar 1967., str. 643-669.

Vjekoslav Maštrović, Kako je izvršena okupacija Zadra u studenom 1918., *Glas Zadra*, god. II, br. 38, Zadar 1951., str. 3.

Šime Peričić, Prilog poznavanju talijanske okupacije Dalmacije od 1918. do 1923., *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 20, Zadar 1973., str. 7-46.

Dušan Plenča, *Kninska ratna vremena 1850–1946. Knin – Drniš – Bukovica – Ravni kotari*, Zagreb 1986.

Bogdan Radica, *Novi Split*, Split 1931.

Marina Štambuk-Škalić – Zlatko Matijević (izabrali i priredili), *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918–1919. Izabrani dokumenti*, Zagreb 2008.

Dragan R. Živojinović, Tajni referendum u okupiranoj Dalmaciji 1919. i njegov politički značaj, *Zadarska revija*, god. XVI, br. 4, Zadar 1967., str. 283-300.

Dragan R. Živojinović, Italija u Dalmaciji 1918.-20., *Zadarska revija*, god. XXIII, br. 1-2, Zadar 1974., str. 98-120.

S u m m a r y

Drago Roksandić

**Dr. Uroš Desnica 1918-1921:
biographical dilemmas on the crossroads of an epoch**

Dr. Uroš Desnica (Obrovac, 28. VIII. 1874 – Split, 13. VII. 1941) was one of the leading functionaries of the Provincial government in Dalmatia from 1918 to 1921. His activities have not been critically researched, while some elementary facts in connection with him in this period are unknown. The aim of this article is to contribute to reconstructing biographical facts without prejudicing key controversies about his political orientation, practice and so on. For the time being there is no research on his experiences of the First World War or research on what happened in connection with this well-to-do, established citizen of Zadar, lawyer and politician from 1914 to 1918. It is certain that he was not interned together with a great many associates from various political parties and public functionaries, mainly followers of the politics of the ‘new course.’ In order to understand the biographical dilemmas of Dr. Uroš Desnica, it is important to bear in mind that the war in Dalmatia, in many of its repressive manifestations, did not end in November 1918, but markedly later, in the summer of 1921, after the final withdrawal of the Italian army and authorities from the occupied areas. Dr. Desnica was one of those educated, pragmatic and persevering men of his time who knew how to fight for Croatian and Serbian interests in northern Dalmatia. Similarly to a great number of others from areas under Italian occupation, he did not escape internment in Italy, where he remained for the greater part of 1919. He was one of the few internees to succeed in reaching Rome. Knowing how decisive a newspaper was for a political organisation, as he conceived it, he started the publication of one in Zadar, together with Kruno Penović, after his return from Italy at the end of 1919. *Naš list* (‘Our Paper’) was an organ that evidently had current, short term and long term ambitions. Otherwise, *Naš list* has also not been evaluated through research. It lasted until 1921. Sometime before he was practically forced to ‘donate’ his legal office in Zadar, sell off his property in the city and start a ‘new life’

during the period in which the Provincial government in Dalmatia was, to a large degree, 'withering away.' He formally offered his resignation before it stopped functioning.

P R I L O Z I

Prilog I. Dr. Uroš Desnica – Fanny Desnica, Rim, 30. kolovoza 1919.

“Draga moja Fanny!

Danas, pošto sam ti već bio napisao prvo pismo, primih od štedionice 3000 lira. Žao mi je što nijesi stigla na vrijeme da tu pošiljku zapriječiš i da mi pošalješ novca po razmjeru od 240, no ne smeta ništa. Nadam se da će mi ovo biti zadnja pošiljka a ja ću lako, kad dogjem kući k svojim milima nadoknaditi radom štetu, koju sam pretrpio u ovo 6 mjeseci izgnanstva.

Doznao sam da su bili otpušteni i povraćeni kući: Mudrić, Regnar, Sunara, dr Smolčić, Don Ante Nižić, stari Tončić i 4 težaka iz No(...). Vidi se, da u ovu prvu grupu (1r) nijesu uvrstili mene – no to me ne rastužuje već mi je naprotiv milo radi nekog osobitog razloga, koji ću ti kazati kad se sastanemo.

Ljubim tebe i našu djecu

tvoj Uroš

30/. 09.“ (1v)²²

Prilog II. Dr. Uroš Desnica – Fanny Desnica, Rim, 8. rujna 1919.

“Draga moja Fanny!

Očekivao sam tvoj brzojav iz Zadra – ali ga nijesam primio a isto tako nijesam primio od vas nikakove pismene vijesti, koju sam se nadao dobiti u ponedjeljak parobrodom koji u nedjelju putuje iz Zadra u Anconu, tako da poslije pisama poslanih mi iz Ancone, ja od vas nijesam ništa primio.

Ja sam tebi pisao 2 pisma a djeci svakome po jedno i poslao ih poštom, tako da ste ih vi morali dobiti u ponedjeljak več. Ne znam jesu li vam došla. Ako nijesu, onda nam sigurno na cenzuri prkose.

Juče sam vidio na povratku iz Pariza Ghiljanovića i Ziliotta. Sa ovim sam (1r) govorio i on mi se je ponudio na uslugu. Poslaću ti zato ovo pismo po njemu jer sam tako bar siguran da će ti stići.

²² OOVD, kut. “Uroš Desnica I.”

Ivetić je pušten kući, povraća se u četvrtak preko Šibenika i tako ja ostajem sam – u nadi da će i za mene brzo brzo doći red povratka.

Od vrlo sigurna izvora, koji ne dozvoljuje ni čas sumnje doznao sam da je naše pitanje riješeno. Italija, Francuska i Engleska sporazumjele su se da se Italiji dade cijela Istra, od Rijeke sa vrlo malim teritorijem da se napravi slobodna državica a cijela Dalmacija da ostane nama osim Visa i grada Zadra. Vis bi došao pod talijanski suverenitet a za Zadar našla se je neka forma autonomije ili garancije.

Za to riješenje očekuje se samo pristanak (1v) Wilsonov. Naši se delegati tome protive, jer traže mnogo više ali je prilika da će Wilson pristati, jer je njegov položaj u Americi vrlo uzdrman pa nema vremena ni volje da se za nas bori. Svakako, protivnost naših delegata samo je formalna, dok mislim da su u stvari zadovoljni i oni, jer je bilo časova kad su se bojali izgubiti cijelu okupiranu zonu Dalmacije.

Čim stigne odgovor Wilsonov stvar će biti objavljena.

Bio sam opet u Bissolata i u poslanika. Prvi mi je uvijeno potvrdio sve ovo a poslanik sve tačno i otvoreno po depešama iz Pariza.

Prekosutra imam ovdje sastanak sa Gaetanom Salveminijem, koji dolazi iz Fiorenze za otvor parlamenta. Ovde ima sestru (2r) i zeta s kojima sam se upoznao. Imaću po svoj prilici i sastanak sa zastupnikom De Viti de Marco (onim, koji je potakao kod grofa Sforze pitanje o povratku interniraca) a vrlo lako da se sastanem i sa Bastigna(...)om. Ovaj će sastanak biti najzanimljiviji.

Referent na ministarstvu unutr[ašnjih] poslova rekao mi je da očekuje ove sedmice II listu interniraca, koje će Millo predložiti za povratak. Nadam se da ću ja biti u njoj ali neću nipošto da se išta tamo preduzme ili da me se u tu svrhu tamo kome preporuči. S ljudima kao što je Bissolati, De Viti, Salvemini pa i sam referent čovjek može da se složi i da ih poštuje ali su ti tamo fukara, kojoj se ne bi ponizio, da znam da će me objesiti.” (2v)²³

²³ OOVD, kut. “Uroš Desnica I.”